

Załącznik nr 2 do Zarządzenia

Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB

Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.

PROGRAM
OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH
OWIEC RASY
MERYNOS POLSKI W STARYM TYPIE

2022

Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy merynos polski w starym typie

1. Słownik pojęć

- a. Program ochrony – Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy merynos polski w starym typie,
- b. Program hodowlany – Program hodowlany owiec rasy merynos polski w starym typie,
- c. Instytut – Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy, podmiot realizujący i koordynujący zadania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich, na mocy art. 34 ust. 3 *ustawy o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich* (Dz. U. z 2021, poz. 36),
- d. Związek – Polski Związek Owczarski/Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz – podmiot prowadzący księgi hodowlane oraz ocenę wartości użytkowej owiec rasy merynos polski w starym typie,
- e. Grupa Robocza – Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz powołana zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB.

2. Historia

Owce merynosowe od wieków uznawane są za jedną z najcenniejszych cienkorunnych ras na świecie. Historia ich hodowli sięga imperium rzymskiego gdzie były rozprzestrzenione w szeregu krajach. Jednak znaczący postęp hodowli tej rasy nastąpił w Hiszpanii, gdzie podlegała ścisłej kontroli królewskiej, hodowcy zostali obdarzeni znacznymi przywilejami a eksport tych owiec do innych krajów był zakazany prawie do końca XVIII w.

Niewielka liczba tych owiec przedostawała się tylko w formie darów królewskich. Wojny napoleońskie otworzyły granice Hiszpanii i hodowlę owiec merynosowych wprowadzono do wielu krajów europejskich oraz na półkuli południowej. Na bazie merynosów hiszpańskich powstał merynos negretti, merynos elektoralny, merynos elektoral-negretti jako typowo rasy wełniste. Nieco później wytworzono rasy owiec w typie wełnisto-mięsnym jak Rambouillet, merynoprekosy a w XX w. Ile de France.

Rozwój owczarstwa w Europie na przełomie XVIII i XIX w. spowodował, że również właściciele ziemscy na terenach Polski, gdzie hodowla owiec należała do jednej z poważniejszych gałęzi produkcji zwierzęcej zaczęli sprowadzać tzw. "owce hiszpańskie ze stad w Saksonii i Austro-Węgier. Bardzo wcześnie bo przed 1785 r. pojawiły się merynosy saskie

na Lubelszczyźnie. W 1827 r. w Królestwie Polskim merynosy stanowiły już 8,5% ogólnego pogłównia owiec, a metysy 32,8% (mieszańce).

W owczarstwie najwcześniej też, poza hodowlą koni wprowadzono księgi stadne (Ignacy Lipski w 1820 r. owczarnia w Ludomach pod Obornikami).

Pruski podaje, że w połowie XIX w. dzięki uprzednim importom merynosów wytworzono „polskiego merynosa” – „nie były to owce rdzennie krajowe lecz produkt wytworzono na naszej ziemi i przez naszych hodowców lecz przy udziale cudzoziemskich szlachtetnych importów”. Założenie w 1883 r. przez B. Pruskiego owczarni wcześniej dojrzewających rambouilletów spowodowało wielki przełom w hodowli owczarstwa w królestwie Polskim (owczarnia w Płomianach), od tego momentu zaczęto preferować kierunek wełnisto-mięsny.

Po pierwszej wojnie światowej hodowlę rasy merynos prowadzono głównie w poznańskim i bydgoskim gdzie zlokalizowane były najlepsze stada mięsno-wełniste. Z tego rejonu eksportowano na rynek paryski około 40 000 tuszek jagnięcych. Dlatego też zwracając większą uwagę na cechy mięsne, „jako dolew” do owiec merynosowych przeznaczono tryki rasy Ile de France i Berrichon du Cher.

W okresie po II wojnie światowej w krajach Europy Wschodniej wełna odzyskała swoją pierwotną rolę. Dla poprawy wełnistości owiec-merynosowych do Polski zaimportowano z ZSRR – merynosy kaukaskie, z Bułgarii – wełnatego merynosa bułgarskiego oraz z NRD i RFN krajowego merynosa niemieckiego. Dopiero w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku w pracach selekcyjnych zaczęto zwracać coraz większą uwagę na użytkowość mięsną i rozplodową. W ostatniej dekadzie XX w. doskonalono merynosa polskiego w kierunku zwiększenia produkcji jagniąt ras plennych.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Podjęte działania w kierunku zmiany typu użytkowego owiec merynosowych często poprzez dolew ras plennych i mięsnych a przede wszystkim gwałtowne załamanie się hodowli owiec w Polsce doprowadziły do ogromnego ich ograniczenia ilościowego i zagroziły zachowaniu cennej i znakomicie przystosowanej do warunków lokalnych rasy jaką jest merynos polskie w starym typie.

Obecnie uznaje się, że głównie w poznańskim i bydgoskim w hodowli wielkostadnej dysponujemy około 3-4 tys. macierek w typie merynosa polskiego, które od kilku pokoleń nie mają dolewu owiec ras plennych, mięsnych i wełnistych.

Merynos polski starego typu jest protoplastą owiec merynosowych w Polsce. Charakteryzują się one dość długim okresem aktywności płciowej, dobrym przystosowaniem

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
MERYNOS POLSKI W STARYM TYPIE*

do zrównoważonego chowu w warunkach pastwiskowo-alkierzowych, niezbyt dużymi wymaganiami paszowymi, dobrym instynktem stadnym, i mogą stanowić bazę do produkcji żywca jagnięcego.

Ochrona zasobów genetycznych zwierząt in situ polega na ochronie zagrożonych gatunków i ras zwierząt w ich naturalnych warunkach bytowania. Wiele ras owiec nierozzerwalnie złączona jest z obszarami ich powstawania i często wielowiekowej egzystencji. Dlatego też wraz z ochroną zwierząt należy zadbać o to aby populacje chronione występowały na terenach swojego naturalnego występowania.

Program ochrony zasobów genetycznych rasy merynos polski w starym typie realizowany jest od roku 2008.

4. Potwierdzenie statusu zagrożenia wyginięciem

a. Określenie wielkości populacji w Programie

Rok	Liczba stad	Liczba macierek
2008	44	2716
2015	59	6841
2020	56	7639

b. Liczba samic wpisanych do ksiąg hodowlanych

Rok	Liczba stad	Liczba macierek
2008	48	3102
2015	60	9193
2020	57	9336

Populacja merynosa polskiego w starym typie w pierwszych latach XXI wieku szacowana była na ok. 3100 owiec matek. Obecnie programem ochrony zasobów genetycznych objętych jest 9336 macierek (2020 r.).

W wyniku prowadzonych obserwacji i badań oraz przyjętych światowych rozwiązań, a także w oparciu o dane z realizacji programów ochrony zasobów genetycznych poszczególnych populacji w Instytucie opracowano model szacowania statusu zagrożenia ras rodzimych, dostosowany do warunków polskich.

Aktualny status zagrożenia dla rasy = 2,4 wraz z opisem metody szacowania tego statusu znajduje się na stronie internetowej Instytutu pod adresem: <http://www.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/status-zagrozenia-ras>

Na podstawie liczby samic wpisanych do ksiąg oraz wartości wskaźnika statusu zagrożenia w rasie merynos polski w starym typie stwierdzono, że obecnie rasa ta wymaga dalszej ochrony.

5. Cel programu

Głównym celem programu jest:

- a) Zachowanie populacji merynosa polskiego w starym typie na poziomie około 5000 maciorek, głównie w regionie historycznym tej owcy tj. w Wielkopolsce w rejonie kujawsko-pomorskim,
- b) utrzymanie istniejącej zmienności genetycznej,
- c) stabilizacja genetyczna i zachowanie wzorca rasowego w stadach objętych ochroną,
- d) utworzenie odrębnej księgi hodowlanej,
- e) promowanie hodowli owiec tej rasy w warunkach zrównoważonego rolnictwa,
- f) promowanie produktów markowych pochodzących od owiec merynosa polskiego w starym typie.

6. Wzorzec populacji

Cechy pogłowia:

- a. Pogłowie owiec w stadzie winno być dobrze wyrównane i charakteryzować się silną konstytucją, prawidłowym rozwojem w stosunku do ich wieku; Figury, dość duże, dostatecznie głębokie i szerokie, osadzone na mocnych dobrze ustawionych kończynach; wełna o charakterze merynosowym, dość gęsta i wysadna porastająca całe ciało owcy z wyjątkiem partii twarzowej i dolnych części kończyn.
- b. Plenność w stadzie powinna wynosić powyżej 125%.
- c. Dojrzewanie: pożądane jest wczesne dojrzewanie.

Cechy osobnicze:

- a. Pokrój. Głowa średnio szeroka z dość dużymi, jędnymi i dobrze porośniętymi sierścią uszami, rogi szeroko rozstawione dopuszczalne u bardzo dobrze rozwiniętych tryków; szyja średnio szeroka, niezbyt długa dobrze związana z tułowiem, fartuch skórny na szyi dopuszczany; tułów średnio długi, głęboko szeroki z dobrze rozwiniętą klatką piersiową, linia grzbietowa mocna i równa, lekka spoistość zadu dopuszczalna. Kończyny średnio wysokie lub

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
MERYNOS POLSKI W STARYM TYPIE*

niskie, o mocnym kośćcu i silnych wiązaniach stawów, ustawione pionowo i dość szeroko; ustawienie iksowate i niedźwiedzie niedopuszczalne.

b. Umaszczenie wymagane jednolite białe. Dopuszczalne ciemne lub żółtobrazowe odcienie na głowie, uszach i nieowełnionych częściach kończyn.

c. Masa ciała, jaką merynos polski w starym typie powinien osiągnąć zebrano w tabeli:

	po ur.	100 dni	6 m-cy	12 m-cy	18 m-cy	2 lata
Tryki	5kg	28kg	40kg	65kg	85kg	90-100kg
Maciorki	4kg	24kg	34-38kg	48-55kg	55-60kg	60-70kg

d. Sortyment wełny. A/B z odchyleniem do B (tryki).

e. Charakter wełny. Słupki możliwie cylindryczne, dostatecznie natłuszczone o dość wyraźnym karbikowaniu. Włosy martwe (kemp), nitka i spilśnienie niedopuszczalne. Wełna powinna być silna a szwy możliwie nieduże. Runo dość dobrze zamknięte.

f. Tłuszczopot pożądany koloru białego lub kremowego o konsystencji oleistej. Tłuszczopot koloru brunatnego i zielonego niedopuszczalny.

7. Zakres i metody służące realizacji Programu ochrony

7.1 Metody hodowlane

Podstawowym celem Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy merynos polski w starym typie jest utrzymanie zmienności genetycznej i stabilizacja cech fenotypowych oraz funkcjonalnych. Prace hodowlane w populacji zachowawczej są prowadzone w oparciu o ocenę eksterieru i wartości użytkowej.

7.1.1 Ocena wartości użytkowej

Ocena wartości użytkowej obejmuje użytkowość rozplodową i mięsną, zgodnie z przepisami dotyczącymi ras matecznych.

Ocena ta obejmuje następujące pomiary:

- masę ciała w wieku 2 dni,
- masę ciała w wieku 56 dni, masę ciała maciorek i tryków przy licencji (w wieku 1 roku),
- plenność życiowa maciorki,
- masę miotów w wieku 56 dni
- płodność, plenność i użytkowość rozplodową stada w każdym roku.

- sortymentu oraz masy i wysadności wełny uzyskanej w pierwszej strzyży rocznej w odroście 10-12 m-cy przeliczonej na odrost roczny. Dane dotyczące cech wełnistych będą pozostawać w dokumentacji stada. Nie przewiduje się ich przetwarzania elektronicznego.

7.1.2 Metody doboru zwierząt do kojarzeń i zasady ich prowadzenia

Stada użytkowane w rocznym cyklu rozplodowym; odchów jagniąt przy matkach do wieku ok. 100-120 dni. Dopuszcza się pierwsze pokrycie w wieku 8 – 11 mies. Indywidualny dobór par do kojarzeń na podstawie analizy spokrewnień w celu ograniczenia inbrodu (brak wspólnego przodka do dwóch pokoleń wstecz). Licencja młodym osobnikom nadawana jest tylko w stadzie macierzystym. W pracy hodowlanej obowiązuje schemat rotacji tryków pomiędzy stadami. Obowiązkiem regionalnych związków jest prowadzenie racjonalnej gospodarki trykami celem zachowania jak najniższej wartości wskaźnika inbrodu.

8. Zasady wyboru i kwalifikacji zwierząt do Programu ochrony

Typowanie owiec w kolejnych latach do udziału w Programie ochrony będzie dokonywane przez Związek.

Kwalifikacji owiec matek dokonuje Koordynator Programu ochrony z ramienia Instytutu zgodnie z obowiązującą Procedurą.

Programem ochrony będą mogły być objęte owce matki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w Programie ochrony.

W momencie umożliwienia płatności do samców w nowym Planie Strategicznym na lata 2023-2027 Programem ochrony będą mogły być objęte również tryki hodowli krajowej poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- są wpisane do księgi hodowlanej dla rasy,
- charakteryzują się cechami fenotypowymi zgodnymi ze wzorcem określonym w programie ochrony.

Maksymalna liczba maciorek przypadająca na tryka powinna wynosić 30.

9. Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego i sposób wykorzystania tego materiału

Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego ustalony zostanie po uruchomieniu na terenie kraju stacji pobierania nasienia dla małych przeżuwaczy. Celowym jest tworzenie kolekcji zarodków oraz nasienia i ich przechowywanie w stanie głębokiego zamrożenia w ciekłym azocie w Krajowym Banku Materiałów Biologicznych (KBMB) w Balicach. Gromadzenie i wykorzystywanie materiału biologicznego odbywać się będzie pod nadzorem Grupy Roboczej ds. ochrony zasobów genetycznych owiec i kóz oraz zgodnie z Procedurami obowiązującymi w Instytucie w tym zakresie.

10. Zasady organizacji i realizacji Programu ochrony

a. Program ochrony zasobów genetycznych owiec genetycznych owiec rasy merynos polski w starym typie realizowany będzie przez:

- hodowcę – właściciela stada owiec,
- Polski Związek Owczarski oraz Regionalny Związek Hodowców Owiec i Kóz prowadzący księgi hodowlane oraz ocenę wartości użytkowej owiec,
- Instytut Zootechniki - Państwowy Instytut Badawczy realizujący i koordynujący zadania z zakresu ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich.

Zasady współpracy pomiędzy Związkiem, a Instytutem określa zawarte Porozumienie. Uczestnictwo hodowcy w programie jest dobrowolne. Zasady przystąpienia do Programu i uczestnictwa w nim określa Procedura (<http://owce.bioroznorodnosc.izoo.krakow.pl/dokumenty>).

b. W celu wspomagania realizacji Programu niezbędne jest podjęcie dodatkowych działań takich jak:

- prowadzenie badań naukowych mających na celu ocenę jakości produktów pochodzących od merynosów, w tym badania wełny w celu określenia parametrów fizyko-chemicznych, charakterystyki populacji, dystansu genetycznego do pozostałych typów owiec merynosowych, przydatności tych owiec w mniej intensywnym systemie chowu z większym wykorzystaniem trwałych użytków zielonych, a także terenów odłogowanych,
- propagowanie wiedzy nt. rasy na wystawach hodowlanych, w specjalistycznych, masowych środkach przekazu, podczas sympozjów, szkoleń i konferencji naukowych itp.,
- promowanie i marketing produktów pochodzących od tej rasy (wełna, skóry, jagnięcina),
- zaleca się prowadzenie pomiarów zoometrycznych w jak największej grupie owiec w ustalonych odstępach czasu (np. co 10 lat); uzyskane wyniki będą służyć do dokładnego opisu pokroju i ewentualnych jego zmian w czasie.

Od 2021 roku Instytut wprowadził system certyfikacji gospodarstw „Rasa Rodzima”, który przyznawany jest, po spełnieniu określonych warunków, hodowcom, hodowco-przetwórcom oraz produktom pochodzącym od ras rodzimych (<http://ksb.izoo.krakow.pl>).

c. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy merynos polski w starym typie powinien być realizowany na terenach naturalnego/historycznego występowania, głównie w województwach wielkopolskim i kujawsko-pomorskim, w oparciu o tradycyjne systemy utrzymania, z wykorzystaniem trwałych użytków zielonych i przestrzeganiem norm dobrostanu.

11. Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania Programu ochrony

Nadzór merytoryczny nad realizacją Programu ochrony zasobów genetycznych owiec rasy merynos polski w starym typie sprawuje Instytut. Grupa Robocza, działająca przy Instytucie dokonuje oceny efektywności działania Programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów. Analiza ta jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez Związek oraz Koordynatora Programu ochrony. Grupa opiniuje również sprawy wątpliwe oraz może wnioskować o zmiany w programach ochrony.

Piśmiennictwo z uwzględnieniem poprzednich programów ochrony

Czajkowski J. (1939). Badania nad pokrojem i stopniem szlachetności niektórych ras owiec Wielkopolski. Roczn. Nauk. Rol. Leś., 46: 89–104.

Gut A. (2006). Chów i hodowla owiec w Wielkopolsce w XX wieku. Rocznik Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie, 23: 303–320.

Śliwa Z. (1961). Rys historyczny rozwoju owczarstwa w Wielkopolsce. Roczn. Nauk Rol., 77: 971–993.

IZ PIB. Program ochrony zasobów genetycznych owiec rasy merynos polski w starym typie. Zarządzenie Dyrektora IZ PIB nr 12/08 z dn. 19 marca 2008 r.

PZO. Program hodowlany owiec rasy merynos polski w starym typie.

Autorzy programu ochrony

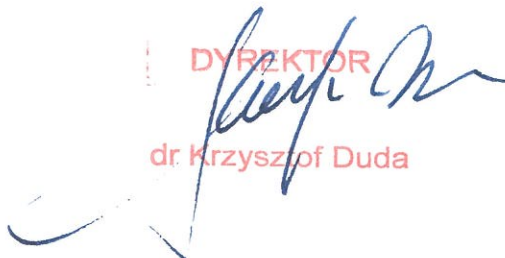
dr hab. Aldona Kawęcka, prof. IZ, dr inż. Jacek Sikora

*PROGRAM OCHRONY ZASOBÓW GENETYCZNYCH OWIEC RASY
MERYNOS POLSKI W STARYM TYPIE*

Program został opracowany we współpracy z Polskim Związkiem Owczarskim.

Program został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych, uzyskał pozytywną opinię Przewodniczącej Zespołu Koordynacyjnego oraz został zaakceptowany przez Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB.

**Wprowadzono Zarządzeniem
Dyrektora Instytutu Zootechniki
- Państwowego Instytutu Badawczego
Nr 9/22 z dnia 21 stycznia 2022 r.**

DYREKTOR

dr. Krzysztof Duda